

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Bc. David Šipula

Zobrazení člověka a jeho doby v próze Jana Procházky

Olomouc 2016

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Čestné prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Havířově 8. 12. 2016

David Šípula

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr. za odborné rady a vedení této práce.

Obsah

Úvod a cíl práce	5
1 Zobrazení člověka v literatuře.....	6
1.1 Člověk	6
1.2 Literární postava jako teoretické vyjádření člověka.....	8
1.3 Existencialistické pojetí zobrazení člověka.....	9
2 Zobrazení člověka v tvorbě Jana Procházky	11
2.1 Stručná charakteristika děl Jana Procházky	11
2.2 Historický kontext díla Jana Procházky	12
2.3 Pojetí člověka podle Jana Procházky	14
2.4 Motiv jinakosti	15
2.5 Motiv napětí	19
2.6 Motiv spojenectví.....	20
2.7 Motiv autority.....	22
3. Analýza <i>Kočáru do Vídně</i>	24
3.1 Souvislosti novely	24
3.2 Motiv strachu	25
3.3 Člověk a koně.....	27
3.4 Bolest a smrt.....	28
3.5 Les jako prostor lidského bytí	31
3.6 Vztah dvou jedinců	33
3.7 Motiv cesty.....	35
Závěr	39
Seznam použité literatury a pramenů	40
Anotace	43

Úvod a cíl práce

Ve své bakalářské práci se chci věnovat tomu, jak je vyobrazen člověk v tvorbě Jana Procházky. Bude se jednat o pokus ukázat, jak jsou zde jednotlivé typy lidí zachyceny a jakými se vyznačují zvláštnostmi, jak jsou rozdílní v porovnání se svým okolím, jaké mají v tomto svém prostředí sociální vazby a jak dochází k jejich proměně působením času.

Svou práci budu chtít zaměřit pouze na ukázání člověka jako takového. Nebudou mě zajímat ostatní Procházkovy polohy. Tedy plodného scénáristy a také muže, který se pohyboval ve vysoké politice. Tento cíl zájmu by vystačil na několik dalších prací. Procházkově ve spojitosti s filmem je na katedrách filmových věd i jiných univerzitních pracovištích věnována nemalá pozornost. Nebudu se také věnovat provázanosti Procházkových děl s jeho vlastním životem.

Ve své práci také pomínu Procházkovu tvorbu pro děti a mládež. Jedinou výjimku bude tvořit román *At' žije republika*, který ale bývá zařazen do kategorie *literature for young adult*.¹

Vlastní práci rozdělím do tří oddílů. V prvním se budu chtít věnovat teoretickému vyjádření člověka v literatuře obecně. V třetí části prvního oddílu se budu chtít zaměřit na přiblížení existencialistickému pojetí člověka. To vše bude přítomno díky novele *Kočár do Vídně*.

Prostřední část pak přinese zkoumání vybraných motivů napříč spisovatelovým dílem. Dojde také k zařazení těchto děl v historickém kontextu. Důležité také bude vysvětlení motivací jednotlivých postav na pozadí doby a jejích proměn.

V třetí části, zaměřené na analýzu novely *Kočár do Vídně*, pak budu analyzovat jednotlivé motivy zde obsažené. Pokusím se o vysvětlení toho, jak se jednotlivé osoby ocitly na jejich aktuálním místě, co je vede k jejich aktivitám. Pokusím se nastínit možné hypotetické závěry putování jednotlivých postav, v případě, že by došlo k jinému závěru knihy.

¹ Přeloženo jako literatura pro mladé dospělé. Čeňková, J.: *Válečné dětství a mládí (1939-1945) v literatuře a publicistice*. Karolinum, Praha 2016, s. 97 ISBN 978-80-246-3413-5

1 Zobrazení člověka v literatuře

1.1 Člověk

Člověk je podle Lichačeva² vždy tím, co tvůrce zajímá, když literární dílo přivádí na svět. Spojitost se zobrazením člověka mají nejrůznější atributy reality, ve které se člověk ocitá a podléhá jejímu působení a vlivu. Důležité je například prostředí, které jej obklopuje, příroda, postupné historické přeměny světa, případně časoprostoru, ve kterém se jedinec nachází.

Literární dílo ukazuje jedince v jeho vztazích k jiným lidem. Je zkoumán jeho vývoj. Příběhy, které člověk zakouší a prožívá, jsou prostředkem k tomu, aby autor mohl zobrazit společnost tak, jaká skutečně je. Toto tvrzení se týká především románu.³ Východiskem pro hodnocení literatury je obraz člověka, který je zde podán.

Iser chápe antropologické pojetí člověka v literatuře takto: „*Lidský život je neúplný, že si sami sebe nikdy nedokážeme zpřítomnit, nýbrž jsme jen tím, co ze sebe uděláme a jak se chápeme*“.⁴ Literatura v tomto případě působí jako prostředník, jehož pomocí dochází k vytvoření obrazu člověka.

Derdowská uvádí Iserovu tezi, podle níž se literatura pojí s aktivitou poznávání a výkladu reality. „*Literatura je tedy jedním z hlavních způsobů, v nichž se projevuje tendence člověka interpretovat aktuální svět, a literární dílo zde plní funkci média, tedy zprostředkovatele reality*“.⁵

Hojda říká, že pro možnost interpretace literárního díla, které je zaměřeno na odkrývání lidského bytí, je důležitá povaha zkušenosti recipienta – tedy čtenáře. Tato zkušenost je individuální a nepřenosná. V literárním díle tak dochází k reflexi tajemství lidské existence. Vlastní literární dílo můžeme interpretovat, když „*nacházíme soulad vlastností jeho fikčního světa s důležitými rysy, kterými se projevuje specifický způsob bytí člověka a jeho hledání sebe sama*“.⁶ Můžeme tak zjistit, jak se dá do literárního díla přenést podoba skutečného člověka v celé její šíři.

² Lichačev, D. S.: *Člověk v literatuře staré Rusi*. Odeon, Praha 1974, s. 5

³ Hrabák, J.: *Čtení o románu*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1981, s. 8-9

⁴ Iser, W.: *Jak se dělá teorie*. Karolinum, Praha 2009, s. 24 ISBN 978-80-246-1672-8

⁵ Derdowská, J.: *Kmitavá mozaika: městský prostor a literární dílo*. Pistorius a Olšanská, Příbram 2011, s. 25 ISBN 978-80-87053-57-7

⁶ Hojda, J.: *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století*. Moravapress, Ostrava 2013, s.11 ISBN 978-80-87853-04-7

Před čtenářem se během vlastní četby rozevírá vrstevnatý pohled na zkoumaného člověka a „*dochází k novému vyjádření obrazu člověka v konkrétních kategoriích vlastních uměleckému vyprávění. V procesu interpretace tak docházíme nejen k porozumění samotnému dílu, ale také k prohloubení reflexe lidského bytí.*“⁷ Čtenář si během tohoto procesu uvědomuje vlastní existenci. Výsledkem toho, jak vyprávění na čtenáře působí, dochází k hodnocení situací z hlediska osob, s kterými je čtenář připraven se ztotožnit.

Podle Welleka⁸ je člověk v literatuře nahlížen prizmatem toho, jak vyprávěč zkonstruoval postavy, a jak vytváří příběhy. Od romantismu je na ně pohlíženo jako na zrcadlení skutečných lidí, jako na jejich originál, či jejich kopii. Wellek uvádí, že u romanopisců jsou lidské typy a vyprávěčské techniky převážně tradiční, čerpané z inspirací reálnými lidmi. Při vytváření postav jsou kombinovány různé, již stávající literární typy, pozorované „živé“ osoby a v neposlední řadě také autorovo samotné „já“.

Wellek dochází k závěru, že autor realistické literatury pozoruje chování člověka, které je původním předobrazem člověka zachyceného v literárním díle. Na druhou stranu ovšem pochybuje o tom, že by pouhý záznam skutečnosti, pouhé pozorování vybraného jedince, plně postačilo k realistické charakteristice. Proti tomu romantický spisovatel „promítá“ do díla své potenciální „já“.⁹

Ve vztahu literatury a lidství může být k samotné tématice přistupováno také tak, že daná díla jsou zkoumána jako sociální dokumenty. Literatura zde vyjadřuje určitý obraz společnosti a její doby. Vztah literatury a společnosti byl jedním z prvních předmětů zkoumání. Wellek uvádí výrok historika anglické poezie Thomase Wartona, že „*literatura věrně zaznamenává jisté rysy doby a uchovává nejbarvitější a nejexpresivnější zpodobení lidských mravů.*“¹⁰ Literatura je bohatým uložištěm tradic a zvyků a byla pramenem k dějinám civilizace. Jako příklad zobrazení dobové společnosti jsou zmíněni anglofonní autoři John Galsworthy a Sinclair Lewis nebo ruský Ivan Sergejevič Turgeněv. Literatura tak může působit jako věrný sociální dokument své doby, můžeme z ní poznat přibližný obraz dějin společnosti.

⁷ Hojda, J.: *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století*. Opak. cit., s. 11

⁸ Wellek, R.: *Teorie literatury*. Votobia, Olomouc 1996, s. 124 ISBN 80-7198-032-3

⁹ Wellek, R.: *Teorie literatury*. Opak. cit., s. 124-129

¹⁰ Wellek, R.: *Teorie literatury*. Opak. cit., s. 143

Podle Lukace¹¹ se všechny životní formy v díle zobrazují jen potud, pokud vedou ke konfliktům, které jsou pro samotnou výstavbu děje důležité. Projevy života, které s dějem přímo nesouvisí, jsou z díla většinou vynechány. Naopak ve velké epice je život zobrazen v celé šíři. Ve srovnání eposu a dramatu běžné chování lidí a situace, které jsou v epose pouze naznačeny, mohou být v dramatech rozvinuty ve větší hloubce, s větším důrazem na detail.

1.2 Literární postava jako teoretické vyjádření člověka

Podle Hojdy jsou „postavy určeny polaritou mezi napodobením lidských bytostí aktuálního světa a zcela nezávislým konstruktem.“¹² Spojitost mezi reálným člověkem a literární postavou zmiňuje také Margolin ve své práci o kognitivnosti v literatuře: „pouze v případě skutečně lidských bytostí mohou pojmy, modely a tvrzení platit doslovně. Lze tedy tvrzení testovat empiricky. Na všech ostatních rovinách se pohybujeme v mezích fikčního světa předstírajíce, že literární postavy a svět příběhu existují nezávisle na textu, a jsou podobné skutečným lidským bytostem.“¹³

Chatman uvažuje o tom, zda podobnosti reálných lidí i jejich vyjádření literárními postavami jsou na podobném základě. Pro tvůrce platí všechny zákony uvažování o literární postavě jako o skutečném člověku. Zmiňuje především stejné rysy psychologie osobnosti, které lze vztáhnout jak na reálného člověka, tak i na postavu z fikčního světa. „Postavy jsou vskutku prostě a jednoduše ‚lidé‘“.¹⁴

Plasticitu obrazu skutečné osobnosti si může čtenář libovolně dotvářet podle svého osobního vkusu. Faktorem zde také mohou být spisovatelovy osobní dispozice a temperament. Citově založený autor se pravděpodobně nebude identifikovat s postavou rváče a násilníka. Na druhou stranu je možná přítomnost výrazné autorské licence. Za všechny přikládáme příklad z českého prostředí. Alter ego Josefa Škvoreckého Dany Smiřický je aktivní na poli lásky, zaplétá se do různých milostných dobrodružství. Podle

¹¹ Lukacs, G.: Historický román. Tatran, Bratislava 1976, s. 111

¹² Hojda, J.: *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století*. Opak. cit., s. 13

¹³ Margolin, U.: Kognitivní věda, činná mysl a literární vyprávění. Host, Brno 2008, s. 6 ISBN 978-80-7294-261-9

¹⁴ Chatman, S.: *Příběh a diskurs. Narativní struktura v literatuře a filmu*. Banister a Principal, Praha 2010, s. 113 ISBN 978-80-7294-260-2

svědectví spisovatelovy ženy Zdeny Salivarové byl Škvorecký pravý opak, stydlivý a nesmělý. Svá přání si plnil na literárním poli.¹⁵

Forster¹⁶ se zabývá otázkou, jaký je vlastně rozdíl mezi člověkem v literárním díle a jeho skutečným, „živým“, předobrazem. Člověk v literárním díle má tendenci chovat se podle jistých daných pravidel a norem. Nezřídka jedná podle pravidel své tělesnosti a emocí. Např. role lásky je podle něj relativizována, vše je vedeno ke dvěma způsobům zakončení příběhu. Variantami, které se nabízejí, jsou tedy manželství a šťastný konec, nebo jiný způsob zakončení společného soužití.

Hodrová zmiňuje postavu jako nositele děje, myšlenky či ideologie: „*O postavě můžeme mluvit jako o určitém typu subjektu, který je v díle analogií člověka, skutečného, nebo smyšleného*“.¹⁷ Postava jako typ určitého časového a místního ukotvení představuje určitou sociální skupinu. Její osud je podle Hodrové slučitelný s osudem představitele této skupiny, nebo také reprezentantů celého období.

1.3 Existencialistické pojetí zobrazení člověka

V takto zaměřené literatuře se jedinec ocitá v obtížích, dochází k vhledu do jeho duše, je neschopen odhodlat se k rozhodnutí a následné aktivitě. Podle Vlašínova *Slovníku literární teorie* jím je „*jedinec naprosto odcizený okolnímu světu, lhostejný a bez vztahů i citů k lidem, ke své matce i k sobě*“.¹⁸

Zmíněným vhledem do duše dochází u námi analyzovaného díla *Kočár do Vídně* především u postav vojáka-vojáčka a vdovy. Třetí postava raněného vojáka je v příběhu představena spíše povrchně. Kvůli závažnosti jeho zranění je spíše pasivním svědkem událostí. Samotného děje se účastní pouze minimálně. Jeho osud je především v rukou vdovy. Ta, byť to na první pohled není patrné, umně manipuluje s nezkušeným Hansem a ve snaze zachránit své koně, jakožto přímý prostředek obživy, vede vůz stále dokola pro vojáky neznámým lesem. Tím, čím se mladý voják, jako osamělec-iniciátor, snaží překročit uvedenou samotu, zlomit svou jistou neschopnost, je potřeba návratu do jeho vlasti. Jeho

¹⁵ *Gentleman Josef Škvorecký* [dokumentární film]. Režie Petr Kaňka, Česká republika, 2007

¹⁶ Forster, E.M.: *Aspekty Románu*. Tatran, Bratislava 1971, s. 54-59

¹⁷ Hodrová, D.: *...na okraji chaosu...: Poetika literárního díla 20. století*. Torst, Praha 2001, s. 544 ISBN 80-7215-140-1

¹⁸ Vlašín, Š.: *Slovník literárních směrů a skupin*. Orbis, Praha 1974, s. 61

neschopnost je tedy v tomto případě určena časoprostorem pohraničí jara 1945. Na druhou stranu již samotné odhodlání unést povoz a jít neznámým územím k domovu naznačuje jedincovu aktivitu. Symbolickým gestem revolty proti stávajícímu systému a mašinerii je strhání si z uniformy symbolů nacismu. V okamžiku, kdy se k tomuto kroku odhodlá, je za své jednání potrestán. Přichází scéna s projíždějící německou kolonou, vojáček se v tu chvíli skrývá v hloubi lesa.

Zmíněné Vlašínovo tvrzení platí v případě *Kočáru do Vídně* jen z poloviny. V tomto případě není postava vojáčka lhostejná ke svému okolí, pociťuje strach o svou další existenci. Hanse provází také upřímné obavy o život spolubojovníka, byť je v textu několikrát naznačeno, že oba vojáci si jsou lidsky odlišní a zastávají také jiné názory na samotnou válku. Dělí je také dosažené vojenské hodnosti. Raněný je důstojníkem. Lhostejnost k okolnímu světu je také zpochybněna tím, že oba hlavní protagonisté naváží nerovné milostné pouto. Vojáček také odkrývá své citové nitro ukazováním fotografií členů vlastní rodiny z předválečných let.

Podle Papouška¹⁹ je zobrazení člověka v existenciální literatuře spojeno se zobrazením úzkosti, jakožto doprovodným pojátkem samotného zápasu o život. Člověk zde zápasí se svou samotou. Jedinec vnímá svoji jedinečnost uvnitř jistého prostoru, pokouší se sám svou situaci zanalyzovat a vyvodit z toho závěry. Zmíněná jedinečnost spočívá v našem případě v marnosti vojáčkova počínání. Pramalá šance na úspěch obou vojáků je od počátku více než zjevná. Celou zvláštnost této situace tří lidských bytostí umocňuje láska obou protagonistů v závěru knihy.

Obraz lidského individua není verifikován v kontaktu se skutečnou realitou, ale jako by již bylo zhotovené jakési literární zpodobení. „*Stále se opakují obrazy nicoty, ztracené identity, neúčelnosti života*“.²⁰ Zmíněné obrazy nicoty a neúčelnosti jednání jsou v *Kočáru do Vídně* umocněny hustým lesem, který zde představuje bariéru, skrz kterou nelze přejít a dát se tak na cestu za záchranou. Ztracenou identitou je míněna přítomnost obou Rakušanů v uniformě cizí (německé) armády. Voják-vojáček se s touto skutečností, kvůli svému naturelu a vzdělání, není schopen na rozdíl od svého staršího spolubojovníka identifikovat

¹⁹ Papoušek, V.: *Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze 20. století*. Torst, Praha 2004, s. 24
ISBN 80-7215-237-8

²⁰ Papoušek, V.: *Existenciální myšlení a literatura*. Česká literatura 15, 6, 2003, s. 658

2 Zobrazení člověka v tvorbě Jana Procházky

2.1 Stručná charakteristika děl Jana Procházky

Soubor povídek *Rok života* s podtitulem *Život mladých brigádníků z pohraničí* přináší sérii portrétů mladých lidí a zážitků, které se jim udály při plnění jejich dobrovolného úkolu v českém pohraničí na statku mládeže. Vypravování ve stylu budovatelských románů přibližují rozjitřená nitra mladých brigádníků. Procházka se své prvotiny zřekl. Jak si všímá i Černý, jde o „*černobílé vyprávěnky bez nejmenší kultury slova*“.²¹ Jednotlivé povídky ale i přes silný patos naznačují možnosti budoucí Procházkovy poetiky.

Zelené obzory jsou novelou o mladém vedoucím pohraniční zemědělské farmy a jeho první vážné charakterové i citové životní zkoušce. Protagonistou je Ondřej, z města zběhnuvší mladý zemědělský inženýr, jehož výsledky půlročního snažení ohrožuje blízký kamenolom. Linie pracovní je doplňována problematickým vztahem k mladé místní učitelce, která ovšem miluje ženatého muže, navíc místního stranického funkcionáře. Hrdinův postoj je v závěru změněn v optimistickém duchu.

V *Závěji* je relativizován a přehodnocen vztah dělnického mistra k bývalé lásce, která se v mrazivé noci objeví na jeho usedlosti, protože je ohrožována divokými psy. Karlův zdánlivě harmonický vztah k manželce a malému dítěti prochází její přítomností velkou zkouškou. Mladá Hedvika je svědkem narůstající manželské krize. Karla chce získat přes všechny rodinné danosti na svou stranu a mít s ním milostný poměr. Nakonec je nezvaný noční host demaskován a dochází k přehodnocení postoje mužského hrdiny k němu.

Lítost vypráví o komplikovaném vztahu vdovy, silné ženy, a vesnického zootechnika. Jejich vztah prochází vývojem a nakonec se z něj zrodí vzájemné, byť skrývané sympatie. Pozadí vyprávění tvoří ukázka zootechnikovy denní práce a jeho důležitosti pro život zvířat na této vesnici.

Svatá noc v úvodu představuje násilnou kolektivizaci jihomoravské vesnice. Baladická novela na půdorysu 41 krátkých kapitol je založena na zobrazení nadčasového podobenství. Združstevňování zvířat se promění v tragédii, když největší sedlák vesnice raději pozabíjí svůj dobytek a spáchá sebevraždu. Kolektivizace způsobuje názorové rozštěpení obyvatel vesnice. Do vsi poté přijíždí sedláková dcera, bývalá jeptiška, kolem jejíž osoby se

²¹ Černý, V.: *O Janu Procházkovi*. In: Černý, V.: *Eseje o české a slovenské próze*. Torst, Praha 1994, s. 55
ISBN 80-85639-21-1

rozpoutá řetězec dramatických situací. Vše vrcholí její extatickou jízdou na Štědrý večer. Ke Slečně se přidává část vesničanů.

Přestřelka je rozsáhlým románem z prostředí českých pohraničnicků. Prolínají se zde motivické linie obrany země a proměny milostného vztahu hlavního protagonisty Vojty a mladé knihovnice Arnošky. Vojtěch je Arnoškou neustále odmítán. Jinou linii vyprávění tvoří časté retrospektivy ze života obou mladých protagonistů. Takto je vysvětlován jejich život a okolnosti, za kterých se ocitli na svém aktuálním místě. Dílčí příběhy přinášejí prolínání Arnoštčina městského prostředí a přírody, ve které se vojáci pohybují.

At' žije republika přináší konec války na jedné jihomoravské vesnici očima dítěte. Olin je outsider, chtěl by se začlenit do společnosti svých vrstevníků, ale není v tomto snažení úspěšný. Ústředním motivem knihy je uchránění majetku vesničanů před blížícími se zneprátenými armádami. Olin je otcem vyslán, aby koně schoval na odlehlém místě. Během svého úkolu zažívá rozličná dobrodružství, při kterých mu jde nejednou o život.

V *Kočáru do Vídně* je zobrazen baladický příběh dvojice vojáků wehrmachtu a české vdovy. Vojáci ženu pro své záměry unesli s jejími koňmi a povozem. Účelem cesty obou vojáků je putování za svobodou. Krista bere nedobrovolné setkání s nimi jako příležitost, jak pomstít smrt svého manžela. Během jízdy temným lesem dochází k proměně vztahu ústřední dvojice (druhý voják je těžce raněný, většinu vyprávění stráví v bezvědomí). Dochází k chvilkovým pocitům lásky obou mladých lidí. V závěru starší voják podlehně svým zraněním, mladý Hans je zastřelen gardisty a Krista je českými ozbrojenci znásilněna.

V *Uchu* je ukázána tíseň manželského páru vyvolaná jejich podezřením z možného sledování tajnou policií. Vše se odehrává na politickém pozadí padesátých let a politických procesů. Ludva s Annou nežijí ve spokojeném manželství. Jejich vztah je podroben těžkou zkouškou během jediné noci, která tvoří časovou osu vyprávění. Ludva se ženou jsou navštěvováni podivnou společností uprostřed noci, na jejich zahradě se pohybují podezřelí lidé a nakonec manželský pár objeví ve svém domě odposlouchávací zařízení. Pocity strachu ústřední dvojice narůstají.

2.2 Historický kontext díla Jana Procházky

Povídka *Rok života* se odehrává v rozmezí konce čtyřicátých let a několika prvních roků pátého desetiletí dvacátého století. V roce 1949 dochází k založení Československého svazu mládeže, pod jehož patronátem jsou brigádníci vysíláni do pohraničí. V povídkách je akcentována potřeba členství mladých lidí v ČSM. Mladí lidé v té době jezdí na brigády do

dolů nebo zemědělství. Tato doba přináší přeměnu státu směrem k totalitní moci. Se vznikem ČSM stát potírá ostatní nekomunistické mládežnické organizace.

V povídce *Boj* je ukázána práce v pohraničí na pozemcích patřících dříve odsunutým Němcům. Procházka toto téma otevírá pouze náznaky, v minulosti bylo toto téma tabuizováno. Je ukázána jistá bezprizornost těchto míst. Brigádníci to mají vylepšit, protože lidé před nimi pouze „přijeli a vykradli“.²² Hlavní fáze odsunu Němců začala organizovaně koncem ledna 1946 a skončila fakticky v listopadu téhož roku. Kolem 1,5 milionu osob bylo deportováno do západní části Německa a asi 750 tis. do východní části.

Přestřelka ukazuje polaritu světa na východní a západní část. Ukazuje studenou válku. Na příbězích pohraničnicka Vojtěcha je ukázán systém ochrany hranic a pokusy o jejich překročení. V jednu chvíli dochází k pokusu o překročení státní hranice šesticí ozbrojenců. V krvavé přestřelce je dokonce zabit jeden z pohraničnicků. Může tak být v náznaku ukázán případ skupiny bratří Mašínů, kteří se prostrřelili a přes NDR dostali do Západního Berlína v roce 1953. Tento případ dodnes rozděluje českou veřejnost. Naopak případ znásilnění české ženy sovětským vojákem je Procházkou bagatelizován: „v pravé poledne šel voják pro slámu k tomu stohu, kam Alice viděla z okna svého domku. (...) Šla také ke stohu, třebaže slámu na nic nepotřebovala.“²³

Kočár do Vidně a *At' žije republika* ukazují poslední dny druhé světové války. Děj se odehrává v místech, kudy prochází fronta a dochází k přímému střetu obou zneprátelených armád. Fronta prochází obydlenými vesnicemi, dochází zde k dílčím bitvám. Lidé se obávají o své životy a majetek. Ke ztrátě jednoho či druhého může dojít během jediného okamžiku. Malý Olin několikrát čelí blízkosti smrti, které jen náhodou uniká. Vidí také hrůzy války a smrt na půdorysu tří dnů, během kterých je příběh vyprávěn. Olin se dostává do kontaktu s vojáky obou armád. Lidé ve strachu o své věci píší na svá obydlí nápisy *tyfus* nebo později azbukou „Čech“. *Kočár do Vidně* ukazuje na druhé straně osud stahující se armády na příkladu příběhu dvou vojáků wehrmachtu.

Na pozadí kolektivizace jsou vyprávěna díla *Lítost*, *Závěj*, *Svatá noc* a *Zelené obzory*, která také vyšla v prvním vydání souborně v roce 1968. *Svatá noc* přináší dvě podstatné

²² Procházka, J.: *Rok života*. Mladá fronta, Praha 1965, s. 165

²³ Procházka, J.: *Přestřelka*. Československý spisovatel, Praha 1956, s. 409

události počátku pátého desetiletí. Vedle počátku kolektivizace to je rušení klášterů a tažení proti církvím, v tomto případě katolické. Na podzim roku 1950 byly komunistickým režimem v rámci Akce Ř rušeny a zavírány kláštery ženských řeholních řádů. Záminkou k rušení klášterů byl tzv. „čihošťský zázrak“. Na scénu záhy přichází dcera sedláka Konvalinky, který se zabil, než by podstoupil svou půdu a dobytek JZD. Slečna je bývalou řeholnicí. Kolektivizace zemědělství změnila danosti vesnice a poznamenala také mezilidské vztahy jejich jednotlivých obyvatel. Opakem tragiky zmíněného procesu je postava Picina a její jistá komičnost. Tento rys je jeho druhou polohou vedle té, která vzbuzuje nenávisť části vesničanů. Zbývající díla souboru ukazují také útoky proti osobám, které provádějí kolektivizaci v praxi. Karel i Ondřej jsou v *Závěji*, resp. *Zelených obzorech* napadeni jinak smýšlejícími lidmi. V případě Ondřeje je napadení vážnější, mladý muž svádí boj o svůj život. Nakonec mu tento útok ale pomůže prozřít a získat respekt okolí v čele s funkcionářem Haničincem.

V *Uchu* jsou ukázána padesátá léta s politickými procesy. Mělo dojít k likvidaci odpůrců režimu a odradit také případné oponenty režimu. Nejprve byla tato kampaň zacílena mimo stranu, na veškeré nepřátele socialismu. Tato politika se proměnila po maďarském procesu s László Rajkem na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Poté se pozornost zaměřila i na osoby uvnitř strany. Mezi prvními byl obětí ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis. Nejvýraznějším případem byl proces s Rudolfem Slánským. Celý případ se vyznačoval agresivní mediální kampaní.²⁴ V *Uchu* se oba manželé ocitají na pokraji psychického zhroucení, jejich další existence je nejistá. Celým dílem se nese motiv strachu. Závěr ale končí optimisticky. Ludvík je jmenován ministrem a nebezpečí je pro tentokrát zažehnáno.

2.3 Pojetí člověka podle Jana Procházky

Procházka svou tvorbu zaměřoval především na člověka, často na příkladu individuálního lidského osudu popsal velké dějinné události. Na tomto pozadí je vyobrazeno jeho osobní zmitání a zápas. „*Šel po individualitách, šel po lidech na okraji společnosti, lidech ve středu nějakého kritického okamžiku, sám se osamostatnil od své doby a stal se individuálním a originálním autorem.*“²⁵

²⁴ KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, Brno 2009, s. 234-235 ISBN 978-80-87029-53-4

²⁵ *V žáru moci* [dokumentární film] Režie Jordi Nuobó. Česká republika, 2001

Důraz je kladen na vnitřní prožívání člověka. Jedinec se často dostane do střetu s obecně platným ideálem a autor přišel s novým zorným polem, novou perspektivou, díky které lze nahlížet na tohoto člověka. V souvislosti s ženskou otázkou zmiňuje Černý²⁶ jistou osamělost, kterou žena trpí, ať už je to osamělost skutečná, nebo pouze osamělost „ve vztahu“ v *Uchu*, kde je to vyjádřeno ženinou nespokojeností ve svazku. V *Kočáru* jsou si lidé po většinu vyprávění fyzicky blízko, přesto je mezi nimi nejen okolnostmi vystavěna hluboká hráz. Žena je podle Černého důležitá pro děj, rozuzluje jej, obzvláštňuje, muž je jejím prostřednictvím veden.

Člověka u Procházky charakterizuje jeho mladost a nevyzrálost. „*Dětství a mládí je jednou z hlavních oblastí Procházka spisovatelského zájmu.*“²⁷ K formativním letům postav dochází za pochodu, za rozjitřených niter. Ústřednímu hrdinovi v kritických okamžicích nikdo nepodá pomocnou ruku, výsledku se musí bolestně dobrat sám. Takovým osamělým jedincem je Vojtěch z *Přestřelky*, okolnostmi dochází k postupnému vylepšování jeho volných kvalit. Každý z hrdinů má před sebou naději, ke které se upíná. To platí také pro postavu zootechnika (není uvedeno jeho jméno) z *Lítosti*, který vede neuspořádaný život, střídá krátkodobé známosti a žije bez cíle ze dne na den. Mírnou naději do jeho života vnese až vdova, se kterou musí díky péči o její zvířata trávit dlouhý čas.

2.4 Motiv jinakosti

Vojtěch z *Přestřelky* se od svého okolí liší tím, že je citově založený a přemýšlivý. Nerozumí si se svým otcem, oba muži se liší politickými názory. To je z jeho pohledu velmi důležité. „*Mohl své finance doplnit doma, ale je těžké se s někým do krve pohádat o politické principy a pak ho požádat o finance.*“²⁸

Zkušeného otce již zajímají spíše okolnosti jeho vlastního života, zatímco Vojtěch je ještě plný ideálů a mladického elánu. Jednou z hlavních linií románu je jeho touha po Arnoštce. Ta jej po většinu příběhu odmítá. Zmíněná Vojtěchova jinakost může stát za jeho milostnými neúspěchy u mladé knihovnice. Ta od lásky a potenciálního partnera očekává jednoznačnost a především jednoduchost. Tyto atributy Vojtěch nesplňuje. Jednou se ve své

²⁶ Černý, V.: *O Janu Procházce*. In: Černý, V.: *Eseje o české a slovenské próze*. Opak. cit., s.

²⁷ Pecháček, J.: *Prozaik Jan Procházka*. Plamen, 11, 1966, s. 150

²⁸ Procházka, J.: *Přestřelka*. Op. cit., s. 11

opilosti předvádí před dívkou coby zkušený světák, jindy se dívce snaží marně vetřít do přízně. Arnoštka je těmito jeho podobami zmatena. Vojtěch se zavírá do svého nitra a na rozdíl od jiných vojáků využívá čas ve službě k rozjímání nad jeho neúspěchy u dívky. Čas v přírodě vnímá jinak než ostatní vojáci. „*Celou noc pak ležel ve výpomocné hlídce na soutoku, díval se na Dyji, rozlévala se do velké šíře, odrážela noční oblohu jako lesklá plocha skla. Trčely tam vrcholky stromů, proti jejich tučným siluetám se dalo pozorovat, jak měsíc pluje*“.²⁹ Zde je také patrný Procházkův sklon k lyrismu.

Ostatní vojáci jsou vylíčení jako povrchní, na rozdíl od nich je Vojtěch typem přemýšlivého člověka. Má jiné zájmy než ostatní vojáci. „*Několikrát později ho zahlédla na ulici, na rozdíl od mnoha šarží se nezastavoval před výlohami lahví, ale knih. (...) Nevolal na vojáky hlasité povely před lidmi, ani před Olinami a Jiřinami*“.³⁰ To Arnoštce imponuje, zároveň Vojtěcha stále odmítá. Tento rys vzdělanosti a kulturní úrovně je patrný u většiny Procházkových mladých hrdinů. Také Ondřej ze *Zelených obzorů* je vzdělaný. Může mít dobré zaměstnání ve městě, ale dobrovolně odchází využít svých teoretických znalostí na venkovský statek. Vojtěchova jinakost v souvislosti s Arnoštka je dvojsečná. Jeho odlišnost od jiných, povrchnějších mladíků se u něj projevuje i negativním způsobem. To jej Arnoštce odcizuje. V jeho jednání je patrný tragikomický rys. „*Najednou v závanu čehosi se pokoušel Arnoštka políbit, zřejmě ji dost dobře nerozeznával. Chtěl ji vzít kolem krku, sáhl jí na hlavu, druhou rukou se sám z neznámých příčin uhodil do stěny*“.³¹

Arnoštka je proti jiným dívkám zobrazena ve své čistotě. „*Vojtěcha začala zajímat. Patřila mezi mladé dívky, které k mužům vzhlížejí s důvěrou, protože je neznají. Celá se zdála z mýdla. Obouvala střevíce s nízkým podpadkem, nosila ponožky pečlivě srolované nad kotníky. Panenství měla na čele*“.³² Protipól k ní tvoří její kamarádka Jiřina. Jiřina je typem povrchní dívky se sklony k vulgaritě. V chování obou dívek je patrný výrazný kontrast. Celá bizarnost jejich přátelství je vykreslena v souvislosti s postavou obhroublého

²⁹ Procházka, J.: *Přestřelka*. Op. cit., s. 13

³⁰ Procházka, J.: *Přestřelka*. Op. cit., s. 45

³¹ Procházka, J.: *Přestřelka*. Op. cit., s. 48

³² Procházka, J.: *Přestřelka*. Op. cit., s. 19

inspektora Wolfa, se kterým Jiřina udržuje poměr. Tento ženatý muž využívá svého postavení k laciným zábavám se ženami. Teprve v závěru Jiřina prohlédne a Wolfa odmítá.

Ondřej stojí mimo okolní společnost. Tvoří protipól komunistickým funkcionářům, je ukázána jednostrannost a jednoduchost jejich počínání v cestě za vytyčeným cílem. Ondřej s jejich postupy nesouhlasí. Sám se tím staví do opozice vůči nim. V celé společnosti je uvržen na její pomyslný okraj: „*Ne každý, kdo v pohraničí žije, už tam našel domov, ne každý už tam také vnitřně přísluší*“.³³ V mnoha ohledech má raději přírodu a zvířata. Jako jediný se dokáže postavit stranickému funkcionáři Haničincovi ve sporu o cestu k statku Lišanda, jehož vedení převzal. Ironií osudu je to právě Haničinec, kdo je úspěšnější v lásce k půvabné Martě. Ondřej je poté ještě více odsunut na pomyslnou periferii společnosti. Sám se cítí být svého způsobu outsiderem. Po hlubokém zklamání dokonce žádá o přeložení na vzdálenější statek. Milostné zklamání tedy může ohrozit jeho plány a vize, jak dělat dobře svou profesi. Může také ohrozit jeho myšlenku, jak má fungovat statek. V závěru dochází k optimističtějšímu vyznění. Když je Ondřej vážně zraněn, je to právě Haničinec, kdo jej podpoří. Ondřej přehodnocuje své zpočátku odlišné postoje. Vztah k Martě přestává být osudovým. Její místo briskně zaujala studentka Jana, která se o Ondřeje dlouhodobě zajímala.

Olin z *Republiky* je jiný než jeho vrstevníci. Je jimi stále upozadován a stojí trvale mimo jejich zájem. Olin je kromě toho, že má menší vzrůst, jiný než oni. Je citlivý a přemýšlivý. Má fantazii a bohatý vnitřní život. Proti jednodušším vesnickým klukům stojí taktéž v opozici. Vrchol chlapecké nenávisti vůči jeho osobě přichází v podobě ponížení, které mu kluci přichystali tím, že jej přivázali v lese ke stromům. „*V lese mě tehdy kluci svlékli do naha. Přivázali ke stromu. Zfackovaného. Nechali mě tam, šli pryč a brečel jsem. Řval jsem za nimi. Několik hodin jsem brečel*“.³⁴

Jinakostí se vyznačuje i vztah dívky Hedviky ze *Závěje* k okolnímu světu. Hedvika pohrdá muži, které na své životní pouti potkala. Kromě Karla, který je ale od jejich

33

Suchomel, M.: Situační zpráva o cestách k *dospělosti*. In: Suchomel, M.: *Literatura z časů krize. 6 pohledů na českou prózu 1858-1967*. Atlantis, Brno 1992, s. 8 ISBN 80-7108-051-9

³⁴ Procházka, J.: *Ať žije republika*. Novela bohémica, Praha 2015, s. 162 ISBN 978-80-87683-42-2

posledního setkání ženatý. S manželkou vychovává dítě v problematickém vztahu, jehož slabiny plně odhalí až právě Hedvika, která najde v zimní závěji úkryt v jejich domě.

Hedvika si neváží svého chlapce. Až setkání s Karlem odkrývá její dávné tužby a přání. Dochází k bolestnému sebeuvědomění si jejího minulého života. Hedvika jde natolik daleko, že je odhodlána sobecky zničit vztah Karla s jeho ženou za cenu vlastního štěstí. Po dramatických událostech je ale Karlova žena tím, kdo obstál. Zraněného Karla žena navštěvuje v nemocnici. Je zde tak otevřena možnost jejich další společné budoucnosti. Proti tomu Hedvika je odsunuta na periferii Karlova zájmu tím, jak se zachovala při těchto zlomových událostech. Z Karlova života poté opět mizí.

V povídkách *Rok života* naplňuje jinakost nejvýrazněji dívka Máňa z titulní povídky. Máňa se straní kolektivu. Tomu jsou její zábrany podezřelé. Lidé se zde obávají toho, že k nim mladá žena není upřímná a přehlídí je. Schematičnost vykreslení ostatních členů této skupiny v rámci budovatelského žánru je zde naplněna. Vše se vysvětlí, když se ukáže, že Máňa měla nemanželské dítě, což bylo příčinou jejich rozpaků. V povídce *O přátelství* naplňuje naše pojetí jinakosti malý chlapec, který si jako jediný dokáže získat jinak nezvladatelného koně. Všichni lidé jsou proti němu. Chlapec je nazírán světem dospělých s nemalým despektem. Teprve vyléčení koňovy koliky získá chlapci respekt jeho okolí.

*„Podívejte. Proměnili se v kamenné sochy. Od výběhu přijížděl na hnědáku chlapec s vykasanými nohavicemi. (...) Vyzařovalo z něho tolik čistoty a klidu, že mužům až přeběhl mráz po zádech“.*³⁵

Vdova z *Lítosti* se straní ostatních lidí dobrovolně. Její samota jí vyhovuje. Žije život zatrpklého člověka. To se zpočátku odráží také v komunikaci se zootechnikem. Postupem času ale dochází k vylepšování jejich vztahu, až nakonec dojde k náznaku sympatií obou protagonistů.

Nejvýrazněji stojí na okraji Slečna ze *Svaté noci*. Slečna se svým postojem k víře staví do úplného protipólu k ostatním lidem. Jediným, kdo je jí v těžkých chvílích po smrti otce nablízku, je místní blázen Ambrož. Slečna se z pomyslné periferie vymaňuje extatickou jízdou na saních na Štědrý večer, kdy na svou stranu získává početný dav lidí a vede jej noční vesnicí. Na opačném pólu stojí bývalý starosta Picin, který se dal plně do služeb kolektivizace. Pokud byl předtím pouze neoblíbený, nyní již vyvolává v lidech, kterých se jeho konání týká, absolutní nenávist.

³⁵ Procházka, J.: *Rok života*. Op. cit., s. 116

Další nevšední postavou je Ludvík, jeden z protagonistů novely *Ucho*. Ludvík se od obyčejných lidí odlišuje již z titulu své funkce. Pohybuje se ve vysoké politice. Přes své osobnostní založení je činný v kuloárních aktivitách a dokonale čte mezi řádky. Tyto jeho schopnosti jej dostávají až k podezíravosti a pocitům paranoie. Tyto pocity nejsou v případě Ludvíka a jeho manželky nepodložené. Ludvíkovi se podaří dramatickou noc přestát a nakonec je v závěru překvapivě „odměněn“ ministerským postem. „*Zdravili ho. Odpovídal jim. Nastoupil do páternosteru. Sjel do přízemí. Prošel vrátnicí – „Soudruhu ministře ... Nemám zavolat ... Jindřicha?“*“³⁶

2.5 Motiv napětí

Mnoho Procházkových hrdinů se dostává do bezprostřední blízkosti smrti. V tomto případě odhlédneme od postav z *Roku života*, vyznění povídek je optimistické, události podobného druhu zde nemají místo. Bezprostřední pocity strachu a napětí zažívají hrdinové *Ucha*, když během jedné noci dochází ke hře o jejich dalším osudu. Rozhodování o jejich další existenci zde na sebe berou nejvyšší státní špičky. Ve vile obou manželů dochází k sérii událostí, které zpochybňují jejich další optimistický výhled na život. Zdrojem jejich napětí je zde pocit sledování ze strany tajné policie, což potvrzují podivné události, které se během této noci odehrají v jejich domě (podivné noční návštěvy). Také se objevují podivné předměty, které jsou nalézány v různých částech domu (štěnice). „*Ani v kuchyni nesmíš poslouchat. To přece víš! Slyšíš mě? Slyšíš mě?“*“³⁷

Napětí zažívá Karlova manželka ze *Závěje*. Jejich do té chvíle zdánlivě stabilní vztah dostává trhliny. Vše je způsobeno nočním příchodem Karlovy bývalé dívky Hedviky. Žena si v těchto těžkých chvílích uvědomuje, že její vztah s manželem měl nepevné základy a její pozice coby partnerky slábne. Karlova žena nakonec vše přečká. Na konci je to naopak ona, kdo rozhodne o jejich dalším soužití. Muži, který si uvědomil proběhlou krizi, dává naději svými návštěvami v nemocnici, kam muže dostala smečka divokých psů. Hedvika se z partnerství s Karlem vyřadila sama, když manželskou dvojici opustila v dramatických okamžicích při útoku psů.

Malý Olin zažívá napínavé okamžiky v chaotické době posledních dnů války. Zdroj strachu a napětí zde představuje chlapecká parta, kterou ve svém vnímání řadí na roveň s

³⁶ Procházka, J.: *Ucho*. Art-servis, Praha 1990, s. 189 ISBN 80-7116-002-4

³⁷ Procházka, j.: *Ucho*. Op. cit, s. 169

vojáky obou armád. Německou, ale i sovětskou. Vojáci pro chlapce představují skutečné nebezpečí. Jistotu dospělých, že se dětem nemůže nic stát, zpochybňují skutečné okamžiky ohrožení, kdy se chlapec ocitá v bezprostřední blízkosti smrti.

Ondřej zažívá napínavé chvíle, když bojuje o své místo na slunci a o vlastní slovo proti skupině stranických funkcionářů, když se rozhoduje o dalším osudu cesty na farmu Lišandu. Mladík je zkušenými, vysoce postavenými lidmi zprvu přehlížen. Respekt si vydobývá až v samém závěru. Paradoxně se tak děje, když se ocitá v blízkosti ohrožení života. To mu způsobili tři vesničtí muži, se kterými měl již dříve problémy. Je těžce zraněný a zahajuje svou cestu nocí za záchranou. „*Měl v očích slzy. Nad sebou, že nikdo nebude plakat, protože teď už ho nikdo nebude mít rád; co možná mělo cenu, to zničil, a teď je jenom bolest, žízeň a horečka.*“³⁸ Ondřejovy obavy se v závěru ukáží jako liché. Lidé, se kterými měl názorové rozdíly, jej podpoří a on si uvědomuje špatnost svých myšlenek.

Dramatické okamžiky napětí a strachu, co bude dále s jejich majetkem, zažívají v úvodu *Svaté noci* vesničané. Těm zabavuje jejich majetek Picin, čímž roztáčí koloběh událostí.

Pocity napětí zažívá pohraničník Vojtěch, když má se svou jednotkou dopadnout šestici mužů, kteří se chtějí prostřílet za hranice. Při dramatických okamžicích dochází dokonce ke smrtelnému zranění jednoho z pohraničníků. Jiným zdrojem napětí je v jeho případě vztah ke knihovnici Arnoštce. Jejich vztah se vyznačuje neustálými vzlety a pády. Oba mladí lidé, byť mají stejný výsledný záměr co do vztahu k druhé osobě, si nejsou dlouhou dobu schopni svůj vztah uvědomit a realizovat.

2.6 Motiv spojenectví

V *Uchu* prochází vztah obou manželů krizí. Ta je způsobena mimo jiné odlišnými životními postoji a osobnostmi obou manželů. Ludva je popisován jako chladný a odměřený, s analytickým pohledem na události kolem něj. Anna je proti racionálnímu muži vedena spíše emocemi a vášněmi. Je vykreslena jako přímočařejší z obou manželů, je vedena spíše svými pudy. Manželovi není její chování na veřejnosti příjemné. „*Anna vystoupila na noční vlhký chodník. V punčochách. Tlačily jí střevíce. Držela střevíce v ruce. (...) Zpívala slovenskou píseň. Kdykoliv byla v náladě, zpívala.*“³⁹ Nicméně vztah obou

³⁸ Procházka, J.: *Zelené obzory, Lítost, Závěj, Svátá noc*. Československý spisovatel, Praha 1968, s. 104

Procházka, j.: *Ucho*. Op. cit, s. 5

manželů prochází v průběhu příběhu změnou. Společné existenční obavy jejich vztah stmelují, dochází k jeho zlepšení. Anna se vývojem událostí stává manželovi skutečnou oporou. O svého muže zažívá strach. „*Kde máš ten revolver? Musíš mně ho dát. Nesmíš nám to udělat! Nesmíš ...!*“⁴⁰ To, že se nakonec z obou manželů stávají spojenci, je dáno přítomností společného nepřítele. Dalším z tmelících prvků je strach o budoucnost jejich syna. Jeho přítomnost v jejich životě je v příběhu pouze několikrát naznačena.

Vojtěch je v *Přestřelce* věrný svým druhům ve zbrani, byť si osobnostně a názorově nejsou příliš blízcí. Jejich spojenectví je dáno přítomností nadřízených, kteří pro ně představují despekt. Vojáci jsou ve vztahu k nim ve spojenectví. Dochází k jejich parodování. „*Proveduk, řekl Vojtěch. Dost zřetelně. I když v poslední vteřině měl chuť koncové ka raději pozřít*“.⁴¹ Partnerství vojáků nabývá vrcholu v okamžiku, kdy se Vojtěch odpoutá od jednotky, aby se vypravil za Arnoštou. Vojáci jeho nepřítomnost kryjí.

Největším spojencem malého Olina v *Republice* je samotářský Cyril Vittlich. Oba lidé mají k sobě blízko. Oba stojí na okraji společnosti. Vedou spolu spiklenecké hovory. Chlapcovo zklamání je o to větší, když je v závěru Cyril obviněn z kolaborace a potupně veden lynčujícím davem celou vesnicí. Vedle Cyrila jsou chlapci blízkými bytostmi jeho matka žijící ve stínu dominantního otce. A také koně. Ty jsou výraznými prvky mnoha Procházkových děl.

Spojencem, jehož si malý Olin neváží, je dívka Anna. Když jej zachraňuje z naschválu, který mu způsobila parta kluků, Olin ji bije. Skrývá tak svoje ponížení, jehož byla dívka nechtěně svědkem. Jeho hněv se nečekaně obrací proti ní.

Pro Slečnu je paradoxním spojencem místní blázen Ambrož. Ke Slečně má blízko nejen tím, že obývají společnou usedlost. Ambrož sloužil již jejímu otci. Přes jejich zjevnou rozdílnost (jeptiška a místními lidmi vysmívaná a opovrhovaná postava) dochází k náznaku jejich společenství. Slečna je ale Ambroži nadřazená, ten vykonává její rozkazy. V této souvislosti jsou v novele zobrazeny erotické motivy. „*Věděl, že se slečna svléká, obléká, sepjal ruce, aby se pomodlil, neměl slova, lebkou mu lomcovaly představy*“.⁴²

⁴⁰ Procházka, J.: *Ucho*. Op. cit, s. 167

⁴¹ Procházka, J.: *Přestřelka*. Op. cit., s. 85

⁴² Procházka, J.: *Zelené obzory, Lítost, Závěj, Svatá noc*. Op. cit., s. 270

2.7 Motiv autority

Pro Jana Procházku je příznačné, že zobrazení autorit je z pohledu jeho hrdinů relativizováno. Hrdinové se proti představitelům nadřazené moci bouří, jejich rozhodnutí jimi bývají zpochybňována. Pro Olina není tvrdý a despotický otec tou pravou autoritou. Jeho rozhodnutí chlapec nechápe a proti otci se bouří. Oázu klidu pro něj představuje naopak jeho matka.

Otázka otce znamená v kontextu Procházkovy tvorby zajímavou položku. Ondřej je pro otce jistým zklamáním, se synem polemizuje o vhodnosti jeho rozhodnutí coby vzdělaného člověka odejít jen do pohraničí. Ondřej naopak argumentuje o využití nabyté teorie v praxi ve spartánských podmínkách.

V *Přestřelce* pro Vojtu nejsou autoritou jeho nadřízení důstojníci. Dotyk se skutečnou autoritou mu přináší pouze setkání s Klementem Gottwaldem. Tento zážitek jej na dlouhou dobu velmi ovlivní.

Názory vysokého komunistického funkcionáře jsou Ondřejem neustále zpochybňovány. Ondřej má víru ve svou pravdu, snaží se zajistit co nejlepší podmínky pro svůj statek. Těmito rozhodnutími jde proti vůli seshora. Lepší vztah s Haničincem je také znemožněn přítomností Ondřejovy platonické lásky Marty. Ondřej jejich vztahu přeje teprve ve chvíli, kdy jej Haničinec v závěru podpoří a získává tím v jeho očích jinou podobu. Ondřej navíc prohlédne a uvědomí si lásku jiné dívky, které si dříve nevšímal.

V *Uchu* je autoritou, která budí všeobecný respekt, vysoký politik, který je označován pouze jako *Soudruh*. Ten v rozhovorech obou manželů vyvolává dojem moci a nebezpečnosti. V případě, že se mu člověk znelíbí či ztratí jeho sympatie, přichází nebezpečí. *Soudruh* je nevyzpytatelný a je třeba mít se před ním na pozoru. Ve *Svaté noci* naopak ztrácí postavení autority Picin. Ten se v očích venkovanů pohybuje na škále od výsměchu k nenávisti. Skutečnou autoritu představuje pro mnohé vesničany Slečna, jejíž adorace vrcholí nočním tažením na půlnoční mši. Také v *Roce života* je jeden z ředitelů vykreslen negativně v povídce *Cesta*. „*Jirka se vrátil na statek i s ředitelem. Byl to muž v jezdeckých botách, a když šel, kolébal se ze strany na stranu. Pohled měl studený, a i když se usmíval, bylo to neupřímné.*“⁴³ Pro mladé svazáky je přijatelný jen ten, kdo oplývá lidovostí a bodrostí. Mladí lidé umí ocenit vstřícnost takové osoby vůči nim.

⁴³ Procházka, J.: *Rok života*. Op. cit., s. 228

Pro Olina a vesničany v *Republice* nepředstavuje autoritu dokonce ani Rudá armáda. Ta je ukázána jako někdo, kdo lidem krade koně. Děti se zde mají důvod obávat se obou armád. Dokonce před sovětskými vojáky jedou ukrýt koně na blízkou samotu: „*Klukovi nikdo nic neudělá. Kdo by co dělal smrkáčovi*“⁴⁴ (ve filmové verzi šel autor scénáře ještě dál: „*Klukovi nikdo nic neudělá. Ani ti, ani ti.*“).⁴⁵

⁴⁴ Procházka, J.: *At' žije republika*. Op. cit., s. 228

⁴⁵ *At' žije republika* [film]. Režie Karel Kachyňa. Československo, 1965

3. Analýza *Kočáru do Vídně*

3.1 Souvislosti novely

Nedobrovolnost je jedním z leitmotivů díla, kdy žádný z hlavních aktérů není účastníkem podivného setkání z vlastní vůle. Krista je oběma vojáky unesena, během celé jízdy lesem osnuje pomstu na těch, kteří její problémy způsobili. Ztělesněním nepřítele jsou v tomto případě oba vojáci, byť se smrtí Kristina manžela nemají nic společného. Kristino jednání je zhmotněním dlouhého příkoří, které způsobili okupanti. Krista jako by v tomto případě představovala symbolického zástupce češství proti rozpínajícímu se germánství. V tomto případě jde ale o nevyslovený souboj dvou raněných jedinců. Ani jeden nemá naději na úspěch, na úspěšné dosažení svých cílů. Krista se nakonec nepomstí a vojáci nedojedou do svého cíle. Jejich jízda se dočká nečekaného vyústění.

K tragickému zakončení nakonec dojde, byť jiným způsobem, než je po celé vyprávění zřejmé. Krista je v závěru znásilněna českými ozbrojenci. Došlo ke změně rolí a paradoxu. Krista volající po pomstě je sama obětí pomsty. Rozdíl představuje motivace obou stran. Krista tak činila z osobních pohnutek, oba vojáci jí vzali to, co představovalo to nejdůležitější, co měla: její osobní svobodu a koně, kteří představovali její živobytí. Proti tomu horda ozbrojenců je v záběru autorem ironizována: „*a my tu bojujeme*“.⁴⁶ Členové skupiny prokázali nedostatek elementárních znalostí válečných reálií. Řadového vojáka armády pokládají za člena SS, se zajatcem jednájí proti válečným úmluvám.

Z historického hlediska je velmi pravděpodobný fakt, že oba vojáci jsou vojenští zběhové. Vědí, že končí válka, že je Vídeň již osvobozena. Snaží se tyto události přežít jízdou lesem mimo vytěžované komunikace. Jsou vojáky, kteří již nechtějí bojovat. Chtějí se ve zdraví dožít konce války. Hans v jednom okamžiku slyší vzdálené zvony na oslavu osvobození, tyto události v něm probouzejí radost. To, že se Hans skrývá před projíždějící kolonou, znamenalo, že se bál trestu. Ten by v tomto případě byl absolutní. Za trhání výložek by následovala poprava. V Hansově podání tento akt znamenal čiré zoufalství a iracionalitu. Byl to pouze marný pokus. Jeho příslušnost k německé armádě by byla poznána kromě jiného podle barvy uniformy.

Další otázkou, která se nabízí, je to, kde lze najít důvod přítomnosti obou vojáků v této oblasti. Brno bylo osvobozeno 26. dubna 1945, Znojmo ještě dříve. Pokud se vojáci pohybovali po osvobozeném území, vyvstává otázka, jak se zde ocitli. Vše by mohlo

⁴⁶ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Academia, Praha 2009, s. 97 ISBN 978-80-200-1738-3

pramenit z všeobecného zmatku a dílčích bitev na Znojemsku. Oba vojáci mohli do domu Kristy dojít po vlastní ose, ustupující armáda je mohla někde zanechat a oni před ní odtáhli.

Hypotetická otázka, co by se s oběma muži stalo, kdyby se jim jejich cestu podařilo dotáhnout ke zdárnému konci, nabízí několikero řešení. V případě, že by se dostali na osvobozené území Rakouska, by jejich záchrana spočívala v převlečení se do civilu a poté v pokračování do jejich domovů (zde se nabízejí dvě verze původu názvu novely: Buď vojáci skutečně pocházejí z rakouského hlavního města, nebo proto, že ví, že se ve Vídni již nebojuje). Proto vyvstává otázka, proč se nesnažili opatřit si civilní šaty od manžela unesené Kristy. To by jim usnadnilo útěk, protože etnická struktura na Znojemsku do roku 1945 byla paradoxně tvořená Němci. Tedy lidmi, kteří ovládají stejný jazyk jako oni.

Jinou variantou zůstává, že by je již na rakouském území zajali Rusové. V tom případě by mohli být zabiti bez soudního procesu. Nebo by byli umístěni v zajateckém táboře, kde se nabízí jejich pravděpodobná smrt (hraničící s jistotou v případě staršího vojáka, již smrtelně zraněného), nebo by byli odvečeni na Sibiř (Rusové odváželi na Sibiř i zajaté německé vojáky na území Německa). Jejich utrpení by v tom případě neskončilo. Na Sibiři by mohli strávit i deset let. Vojáci byli propouštěni i na základě mezinárodní intervence. Třetí variantou zůstává možnost, že by je dopadla jejich vlastní armáda a popravila je za dezerci. Nebo by byli zajati Čechy a dostali by se do českého internačního tábora, kde by nebyla jistota, že by jej přežili.⁴⁷

3.2 Motiv strachu

Strach má několik důvodů, několik druhů vyjádření. V novele *Kočár do Vídne* je ústředním motivem strachu ten, kdy oba vojáci wehrmachtu nevědí, zda se jim podaří dostat se na nepřipraveném a pro tyto účely zcela nefunkčním dopravním prostředku (povoz tažený dvěma valachy) neznámou nehostinnou krajinou do své vlasti Rakouska. Na své pouti jsou vedeni nejistým průvodcem (Krista), který je s nimi také nedobrovolně, a jenž má jiné motivace než oni sami, protože nedošlo ke ztotožnění jejich výchozích cílů.

Krista oběma vojákům vezme a zahodí buzolu, podle které by se o směru jízdy mohli snadno přesvědčit. Tento prvek strachu, jakýsi druh znejistění, je v průběhu vyprávění jimi několikrát vysloven. Kristina důvěryhodnost je vojáky několikrát zpochybňována, zejména starším z obou mužů. Nakonec je vede směrem, který je výhodný pro ni: „ *Věděla, že už co nevidět přijedou k rozhodující vidlici cest. Jejich směr byl doprava, její doleva. Moravský*

⁴⁷ Viz případ Postoloprty nebo události v náhodském pivovaru pohledem Josefa Škvoreckého a jeho *Zbabělců*.

Krumlov. Menšn Kramau. Ukázala doleva a pokusila se o vlídnost“. ⁴⁸ Voják-vojáček byl v tu chvíli zaslepen zárodky komunikace, spíše jednostrannými vlastními projevy náklonnosti, které předcházely ještě pár chvil před tímto důležitým momentem. „*Němčík znovu dolézal, udělal z dlaně kornout, potichu Kristě troubil. Znělo to jako Jede, jede poštovský panáček. Přisedl blíž, máslo, med, úsměvy. Přece jenom to narušovalo přímočarost jejího uvažování“.* ⁴⁹ Přesto žena vzápětí chladnokrevně vede změnou směru oba muže do jisté záhuby. Zde je patrná oprávněnost strachu obou vojáků z návratu do vesnice a následného polapení. Obavy jsou podloženy většími životními i válečnými zkušenostmi na straně staršího z obou mužů, který několikrát zpochybňoval Kristino jednání.

Další formou strachu byla obava o smrt spolubojovníka. Ten se chtěl zbavit svých trápení sebevraždou. Přestože situace raněného již nebyla slučitelná se životem, snaží se jeho činu zabránit. „*Němčík náhle skočil do košiny a vrhl se v posledním okamžiku k raněnému a vytrhl mu z dlaně pistoli.*“ ⁵⁰

Strach byl v díle přítomen, když opodál, na rovnoběžné cestě Hans spatřil kolonu německých vozidel s vojáky prchajícími z nepřátelského území. Mladý voják již předtím strhal ze své uniformy výložky a znaky, které jej poutaly k německé armádě, čímž dal vědomě najevo svůj vztah k německé říši. Když spatřil zmíněné vozy, začal se skrývat, aby jej nespatriili: „*V vojáčkově spěchu, v jeho třasavce, jak se krčil a zase vyskakoval, byla nepředstíraná obava. Překvapilo ji, že nejenom Češi, ale ani Němci nejsou jednotní.*“ ⁵¹ Druhá světová válka není válkou, za kterou by se stavěl mladý voják. Není to jeho válka jen z titulu, že je Rakušan. Mladík ale nesouhlasí ze svého osobního založení. Je humanitní a vzdělaný. V knize je několikrát zmíněna jeho sečtělost a znalost historie. V jednom okamžiku si pro sebe přeříkává milníky evropských dějin, které se pojí se dnem, ke kterému je vyprávění datováno. Jeho dobrovolné strhnutí si výložek signalizovalo fakt, že nechce k této armádě patřit, nechce vůbec bojovat. V knize je několikrát zmíněn jeho

⁴⁸ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 44

⁴⁹ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 44

⁵⁰ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 15

⁵¹ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 40

pacifismus. To, že se ocitl v uniformě bez výložek, by mohlo také znamenat jeho degradaci. V tom případě by tento fakt znamenal také s tím související trest. Do německé armády se dostal, protože Němci bojovali na několika frontách současně, byla roztažena východní fronta. Rakousko bylo do Říše začleněno v rámci anšlusu (anexe). Rakušané představovali blízký národ, který měl důvěru Hitlera. Rakouští muži byli po dosažení plnoletosti povolováni a posíláni na frontu na základě povolávajícího rozkazu.

Na rozdíl od vojáka-vojáčka oplýval raněný zmíněnou uniformou a jejími symboly: „*Umírající byl frajtr, jeho vojenská uniforma byla honosná a neporušená*“.⁵² Zemřel tak symbolicky, na rozdíl od vojáka-vojáčka, v uniformě v dobrém stavu. Coby pravý německý voják, přestože taktéž Rakušan. Proti tomu voják-vojáček byl poté ironií osudu mylně považován partyzány za většího představitele nacismu, než zdaleka byl: „*Je to...esesák? Prohlížejí si podrobně jeho vojenskou blůzu. Všecko vořezal. Vofíkal i knoflíky*“.⁵³ Nevinný mladý voják, skoro ještě chlapec, který si svou účast na válce pramálo přál, je tak neodborným pohledem degradován na roveň člena obávaných jednotek SS, mezi kterými a řadovými vojáky wehrmachtu byl velký rozdíl.

3.3 Člověk a koně

Dalším prvkem strachu je zde strach Kristy nejen o svou vlastní osobu. Sama je již životem natolik utrápena, že si svou vlastní smrtelnost ani příliš nepřipouštěla. Smrt byla součástí jejího života (mrtvý manžel, mrtvé nenarozené dítě). Největší strach měla o své koně: „*Mířil mimo ni. Na sedlového valacha. (...) Pochopila, že tříročka odpráskne a že to udělá bez milosti. To ji vzpamatovalo. Fanfaronství ji naráz přešlo. Byl to nádherný mladý kůň v plné síle.*“⁵⁴

Koně představovali pro Kristu celé její živobytí, udržení hospodářství a ekonomické jistoty. Měli pro ni nesmírnou hodnotu. Když je vojáky odehnána, stále běží lesem podél jejich cesty, aby koně neztratila z dohledu, neztratila tak základ svého hospodářství.

Jak uvádí Komárek, nacistické myšlení věnovalo vztahu k živé přírodě překvapivě mnoho pozornosti. Tento fakt Třetí říše je překrýván událostmi, které se stávaly samotným lidem, kteří v té době na onom území žili. „*Vznikla tak propast mezi říšským relativně*

⁵² Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 45

⁵³

⁵⁴ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 57

*dobrým vztahem ke zvířatům, která požívala všemožné zákonné ochrany, a lidem. Některé z tehdejších přísných norem byly odstraněny teprve v roce 1972“.*⁵⁵ Krista tak znamenala oproti zvířatům v jejich chápání pouhou položku. Představovala někoho, na kom oběma vojákům zpočátku vůbec nezáleželo. Z jejich strany nebyly vůči ní pociťovány žádné emoce. Jejich vztah se částečně proměnil až v průběhu jejich společné cesty. Voják-vojáček k ní zaujal ambivalentní vztah, který oscilloval mezi láskou, strachem a lhostejností. Ze strany staršího vojáka byl vztah ke Kristě mnohem jednoznačnější. Od počátku byl Kristin osud nejistý. Nabízí se otázka, jak strastiplný by byl její návrat, pokud by se nakonec opravdu ocitla na území Rakouska. Sama v cizí zemi a bez prostředků.

*„Tehdejší Německo chápalo rozdíly mezi lidmi a zvířaty jako minimální“.*⁵⁶ Krista z tohoto pohledu neměla pro oba vojáky větší hodnotu než koně. Naopak byla jen přívažkem, který jen dělá (kočíruje), co by mohli udělat sami. Naopak z Kristiny strany šlo o jistou formu dobrovolnosti. Nebýt její přítomnosti, koně by se jí poté, co by splnili svůj účel, v poválečném zmatku nenávratně ztratili. Koně tedy měly pro vojáky hodnotu v tom, že znamenaly prostředek k cestě do bezpečí. Byli jejich nástrojem k dosažení svobody. Do té doby byli pomyslnými vězni na neznámém území, zajatci nehostinného lesa. Tím, že v jednom okamžiku voják-vojáček hrozil zabitím koní, jen naplňoval marnost svého počínání. Další podobou toho byl jeho milostný cit ke Kristě, byť vše mělo pouze krátké trvání. Přesto to mělo pro oba hrdiny fatální důsledky. Partyzáni v závěru vojáčka zabijí a Kristu znásilní. Přesto Krista své koně uhájí a v závěru s nimi opouští oboru, místo svého utrpení.

3.4 Bolest a smrt

Proti smrti, která přišla působením velkých dějin, je zde ukázána i její intimnější podoba: *„Věděla o smrti, že existuje, a že je stejně přirozená jako narození. Staří lidé se za smrt modlívali, přivolávají ji, toužili, aby byla klidná, nenadálá, aby neotálela. Jakmile už nemohli pracovat, zdál se jim život zbytečný a prázdný. Když někdo z dědků a stařen usnul a už se neprobudil, říkali: „pánbu ho měl rád““.*⁵⁷

⁵⁵ Komárek, S.: *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturním kontextu*. Academia, Praha 2012, s. 76 ISBN 978-80-200-2113-7

⁵⁶ Komárek, S.: *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturním kontextu*. Op. cit., s. 76

⁵⁷ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 15

Svou smrtelnost a strach z ní si uvědomuje raněný voják, který ale zároveň myslí na sebevraždu jako na spásu. „Člověk vystavený jen bolesti vyvolávajícím podnětům má ve svém prožívání ‚velký prostor‘ pro vnímání bolesti. Zatímco jeho pozornost je poutána také intenzivními podněty nebolestivými, prožívá tuto bolest méně intenzivně“.⁵⁸ Starší z vojáků jen leží na košatině, vnímá kolem sebe jen nekonečnost lesa. Události tak pouze sleduje jen jako pasivní příjemce. Zmíněné zmírnění bolesti kvůli nedostatku jiných intenzivních podnětů nepřichází, vnímá monotónnost krajiny kolem něj. Chvilková záchrana z bolestných stavů přichází jen díky občasným upadnutím do bezvědomí.

Dílem prostupují jeho úzkost a obavy z toho, že již neuvidí svou domovinu, několikrát vyslovuje své obavy z toho, že je Krista vede špatným směrem. Jeho hněv se obrací proti vesničance. Několikrát vyzývá k jejímu zabití. K jeho úzkosti kromě zmíněné povahy jeho zranění přispívá také jeho momentální situace. Ocítá se v týlu nepřítele, kdesi na neznámém místě. Je si vědom toho, že lékařská pomoc nepřijde.

To, že se z místa, kde ke zranění došlo, byl schopen dopravit až do prostoru vyprávění, je dáno také tím, že u vojáků je v zápalu boje bolest zmírněna. „Bolest se v těchto případech s intenzitou ozývá, až když je vojenská akce dokončena a dochází ke zklidnění citového vypětí“.⁵⁹ V knize není explicitně uvedeno, jak a kde ke zranění přišel, ale předchozí tvrzení podporuje fakt, že k nejintenzivnějšímu prožívání bolesti a volání po sebevraždě dochází v jeho případě až po několika útrpných hodinách jízdy. Zároveň ale v jednání obou vojáků byl i jistý podíl optimismu, když se odhodlali unést vesničanku s jejími koňmi a povozem.

Vojákovy myšlenky na sebevraždu vycházejí z jeho vnímání blízkosti smrti. Smrt je něco, co bylo v posledních letech trvale přítomno v jeho životě. Sám rozséval smrt na východní frontě i mimo oblast vlastního bojiště. V knize jsou několikrát naznačeny jeho zločiny na ukrajinských ženách: „Zvláštní bylo, že umírající měl strach. Najednou se bál smrti z rukou venkovanky. Vzpomněl si na několik vesničanek, které měly důvod ho zabít.“⁶⁰

⁵⁸ Rokyta, R.: *Bolest a jak s ní zacházet. Učebnice pro nelékařské zdravotnické obory*. Grada, Praha 2009, s. 126 ISBN 978-80-247-3012-7

⁵⁹ Rokyta, R.: *Bolest a jak s ní zacházet. Učebnice pro nelékařské zdravotnické obory*. Grada, Praha 2009, s. ISBN 978-80-247-3012-7

⁶⁰ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 55

Podle Hillmana ⁶¹ dochází k sebevraždám nejčastěji v domácím prostředí. Voják se zde k tomuto kroku uchyluje v nevládném lese. K prohloubení jeho pokoření mají být svědky sebevraždy Krista s vojákem-vojáčkem. Tedy osoby, které jsou od něj odlišné, přesto je natolik zoufalý, že je ochoten tento vysoce intimní okamžik s nimi sdílet. Aby z tohoto podivného společenství Kristu vyřadil, žádá mladšího vojáka, aby ji usmrtil. Sám již na její zabití nemá dostatek fyzických sil. Tragika jeho posledních okamžiků je jen umocněna jeho posledními věcmi, které představuje jen jeho neporušená uniforma. O ostatní věci, ke kterým si vytvořil v posledních letech vztah, a skrze které by mohl realizovat svůj dobrovolný odchod ze světa, jej obírá Krista.

S motivem smrti je spojen také akt posledního rozloučení se zesnulým. Přestože jsou oba vojáci Kristini nepřátelé, žena považuje za svou povinnost je důstojně pohřbít. Přestože tento akt by v těchto podmínkách byl vykonán pouze primitivní formou, Krista tento akt považuje za pohřební obřad, ať již je jeho průběh jakýkoliv. Legitimizace smrti je pro Kristu velmi důležitá, takto se s ní vyrovnává pomocí pohřebních rituálů. Smrt přicházela do Kristina života neočekávaně a náhle. Její muž byl zabit nacisty pro krádež pár pytlů cementu. O dítě Krista přišla v ponurém lese, kde jí nikdo nemohl pomoci. Ztráta dítěte je pro ni větší ranou než smrt muže. Muž s ní nezacházel dobře, byla mu svým způsobem pouze pracovní silou. S dítětem ji pojila kromě jiného představa lepší budoucnosti.

Konání pohřebních obřadů znamená rozloučení se zesnulým a vyjádření mu úcty. Krista cítila po téměř celou dobu cesty k oběma vojákům pravý opak. Rozhodnutím pohřbít je by vzdávala úctu člověku jako takovému, ne konkrétnímu vojákovu nepřátelské armády, kterého nenáviděla. Zůstává paradoxem, že v případě vojáka-vojáčka si Hans jakoukoliv nenávisť vůči své osobě vůbec neuvědomoval. Ve své naivitě si zásadovou venkovanku snažil uplatit předměty, které byly cenné pouze pro něj (hodinky s fotografií matky, rodinné šperky). Pro Kristu tyto předměty žádnou hodnotu neměly a tyto nabídky ji hluboce urážely.

Tradiční pohřeb konaný na vesnici počítá s průvodem, který jde se zesnulým na místo posledního rozloučení. Pokud bychom převedli tento fakt ad absurdum, Krista s vojáčkem ujeli s již mrtvým vojákem určitý úsek cesty. Byli mu tak již nevědomky takovým průvodem, protože oba byli již v tuto chvíli myšlenkově naladěni na nutnost vykonat poslední rozloučení s mrtvým.

⁶¹ Hillman, J.: *Duše a sebevražda*. Sagittarius, Praha 1997, s. 12 ISBN 80-901898-4-9

3.5 Les jako prostor lidského bytí

Prchajícím vojákům nebylo dáno, aby z lesa vykročili. Přestoupení zmíněného prostoru by znamenalo jejich záchranu, ke které ale nemělo nikdy dojít. Krista symbolickému překročení zamezuje svou aktivitou, když ve jménu obhajoby svých zájmů vodí vojáky stále dokola. Využívá při tom absence buzoly, za pomoci níž by vojáci snadno odhadli správný směr.

Les je zde místem působení protichůdných sil. Místem naděje, skrze které vede cesta, jež je má vyvézt za vytouženým domovem, blízkým Rakouskem. Les je také smrtelným zápasštěm, kde se jejich naděje střetávají s vírou Kristy, která si ani v těchto dramatických chvílích neuvědomuje svou možnou smrt, které byla v několika okamžicích velmi blízko. Les je ukázán jako místo ztráty naděje také pro staršího vojáka, který si pohledem do korun stromů připomíná vlastní dětství, vzpomínky na matku. „*Nikdy mě nechtěla pustit do lesa*“, šeptal. *Už smířeně. Vědouce.* „*Mohla to vědět? A co? Že v lese zdechnu? Neumřeš*“.⁶² Les je v jeho případě ukázán jako něco, z čeho je strach v německy mluvícím prostoru již archetypálně zakódován: „*Germánský les představuje místo plné jedlí a buků a obludně tvarovaných dubů. Místa, kde různým krejčíkům a vojákům hrozí, že budou oloupeni a zabiti*“.⁶³

Také pro Kristu znamenal les místo velké lidské ztráty, tento prostor pro ni znamenal místo velké osobní tragédie: „*Bylo jí zle, připomněla si, že jí v tomto lese bylo už i hůř*“.⁶⁴ Svou současnou situaci nebere nijak dramaticky, smrt svého dítěte staví jako matka nad svou možnou vlastní. „*Putovala tudy jednou v červnu, o senách, v osmém měsíci těhotenství. (...) Myslela na plod života svého v mužském rodu (...), nepoznala větší radost, než onu živou rozpínavost nad životem a narůstajícím obtěžkání svého těla jeho tělem*“.⁶⁵ Dítě, ke kterému upínala své životní naděje, mělo být osobou, o níž si pragmaticky myslela,

⁶² Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 71

⁶³ Schama, S.: *Krajina a paměť*. Argo, Praha 2007, s. 115 ISBN 978-80-7203-803-9

⁶⁴ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 71

⁶⁵ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 72

že se o ni v jejím stáří postará a povede její hospodářství. Manžel neměl v jejich úvahách tak velkou hodnotu jako dítě.

Ozvláštěním tohoto prostoru, jakéhosi zakonzervovaného místa, které v sobě zadržovalo všechny emoce, byl vpád elementu, který v tu chvíli nečekali a který je motivem náhlého vytržení z jejich duchovního stavu: „*„Ticho! Stál v seně a naslouchal, celý se zjevil.“* „Zvon“, řekl. „Glocke“, zasmál se na Kristu. „*„Zvoní ... bim, bam“* Odněkud opravdu znělo *bůhvíproč vyzvánění (...)* *Břinkala i kutálka. Obojí vpadlo do lesa slavnostně“*.⁶⁶ Pokud tato situace pro tuto nesourodou dvojici znamenala jisté uvolnění napětí a nechtěné energie, pro raněného to znamenalo připomenutí jeho smrtelnosti a blížící se smrti.

Les je také ukázán jako místo, které si Krista podle svého přesvědčení vybrala jako nejpříhodnější místo pomsty. Prostor lesa velmi dobře zná, poskytuje jí proti vojákům velkou výhodu. Les představuje zároveň místo, kde nespočinou jejich těla, ale odkud odveze jejich ostatky a podle své křesťanské víry je řádně pohřbí – na místě odlišném od těchto uzavřených prostor lesa. Místem, které jim bylo dáno opustit pouze jako mrtvým. Krista vydává právo na svou pomstu za zákon boží. Les je ale zároveň místem, kde jsou chvilkově svobodní. V jejich chápání jsou zde pány situace, vše se zdánlivě odehrává podle jejich příkazů.

Bernard⁶⁷ jde ještě dále a označuje vztah postav jako známou pohádku. Krista je zde v roli Mařenky a Ježibaby zároveň. Jako Mařenka má vojáčka bezpečně vyvézt z lesa a zároveň jej zde zabít (jako Ježibaba). Les je zde vyobrazen jako prostor, do kterého jej zde uvrhla zlá macecha (válka). Roli Mařenky v sobě Krista rozpozná až v úplném závěru, kdy dojde ke splynutí jejich duší i k tělesné lásce. „*Splétali pohyby jako šmigrustovou pomlázku a pentle slováckého čepce, zvolna a zdaleka se k sobě prodírali, krok vpřed, dva kroky vzad, naráz byli v předpekli a hned až v pekle, z pekla rovnou v tetelivém nebi.*“⁶⁸

⁶⁶ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 23

⁶⁷ Bernard, J.: *Obraz lesa v českém filmu 60. let*. In: Klimeš, I.: *Filmový sborník historický 4. Česká a slovenská kinematografie 60. let: materiály z konference*. Český filmový ústav, Praha 1993 ISBN 80-7004-028-9

⁶⁸ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 94

3.6 Vztah dvou jedinců

Kristě zabili Němci muže pro pár pytlů cementu. Tato zbytečná smrt začíná putování Kristy za pomstou. Smrt manžela způsobilo také jeho nedomyšlené jednání, kdy v okamžiku přechodu fronty oblastí se rozhodne provést krádež. V tomto okamžiku platí v takových místech stanné právo, ať již vyhlášené nebo nevyhlášené. Musel si být vědomý hrozby drakonického trestu za krádež.

Setkáním různorodých lidí zde dochází k symbolickému střetu odlišných životních postojů a kultur. Krista je zobrazena jako tvrdá venkovská žena. Její vnitřní tvrdost a připravenost na pomstu za mrtvého muže jako by již naznačovala samotná její fyziognomie a vzezření: „*Její tělo bylo kostnaté a špičaté. Spíš geometrické než oblé. Obula si na cestu šněrovací bagančata.*“⁶⁹ Proti ní stojí ozbrojený muž, svým vnitřním založením ale jemný a humanitní. Tyto paradoxy přinesly střet dvou světů, kdy Krista by měla být tou slabou, voják má převahu v podobě zbraní. Lze zde také hovořit o symbolické konfrontaci města a vesnice s její zemitostí. Krista jeho městský původ s despektem hodnotí. A také zde lze najít rozdílnost v jejich osobnostních rysech. Stojí tak proti sobě jednoduchá Krista proti vzdělanému Hansovi.

Ale Kristina vnitřní síla jako by zde symbolizovala převahu nad kapitulujícím válečným nepřítelem, který je zosobněn dvěma vojáky, zvláště důstojník představuje poraženou zemi. Druhý voják naopak představoval chlapeckou nevinnost, naivitu člověka, který byl do soukolí války vržen proti své vůli.

Krista je rozhodnuta jejich smrtí pomstít smrt svého manžela. Vojáci chtějí přežít a dostat se do bezpečí za hranice. V tomto smyslu jim je podle jejich logiky dovoleno Kristu unést a vydat ji nedobrovolně na pospas nebezpečné cestě. Vojáci s ní také jednájí z pozice silnějšího. Vojáci cítí převahu nejen díky jejich ozbrojení, ale také z pozice dějinné převahy dané historickým vývojem. „*Nerozumíš německy?*‘ *Kroutil hlavou a sahal si na čelo. Němci nechápou, že spousta národů dokáže žít bez němčiny*“.⁷⁰ Na začátku novely tedy fungovala předestřená schematická pravidla: Česka proti zlým Němcům, ale později dochází k proměně této perspektivy, starší voják je ponechán ve své krutosti, mladší voják-vojáček prochází vývojem své postavy. Je zde také nastolena otázka, zda má Krista právo

⁶⁹ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 10

⁷⁰ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 13

vykonat svou pomstu na této postavě. Zda má právo vinit jej za smrt jejího muže a za celou válku.

Postupem času dochází k proměně vnímání čtenářem vojáčka. Vševědoucí vypravěč ukazuje jeho lidskost. Smysl pro morálku mladý voják dokazuje tím, že chce Kristě za cestu dobře zaplatit, nutí ji, aby od něj přijala peníze v již nesmyslné německé měně. Toto jednání naopak ale více prohlubuje Kristino ponížení. Vše by se ale dalo z jejího pohledu chápat jako laciný pokus o vykoupení viny. Dochází tedy k podivné logice. Žena je unesena a jsou tak pošlapána její základní lidská práva. Za to by obdržela několik pro ni nehodnotných předmětů a peníze v měně, která již brzy přestane platit.

Postupem času jejich vztah doznal proměny, subtilní vojáčkova povaha pomalu obrušovala hrany její nenávisti k němu, její pochybnosti se neustále zvětšovaly. Voják-vojáček je poté vyobrazován jako jemný člověk. K tomu měla také dopomoci jeho vzdělanost, přítomnost knih, které s sebou vezl, a také jeho znalost historie: „*Třicetiletá skončila čtyřiaadvacátého října, krymská třicátého března, prusko-rakouská dvaadvacátého července a francouzsko-pruská šestadvacátého února. První světová válka ... voják-vojáček měl obličej plný směšných vrásek, jako před katedrou.*“⁷¹

Na pozadí krátkého vztahu s Hansem také prochází proměnou samotný vztah Kristy k mužům. Proti jemnému Hansovi je zde postavena v retrospektivách postava jejího manžela, hrubého vesnického muže, který neměl zájem o ženiny potřeby a tužby. Nezajímal jej Kristin vnitřní život. „*Přes ubíjející dřinu se jí dny manželství zdály přece jenom snesitelnější než noci.(...) Vzpírala váhu jeho svalstva a kostí jako dusivý náhrobní kámen.*“⁷²

Největší rozdíl mezi Kristou a vojáčkem tkví v iluzích, které mají k životu. Krista je zralá žena, její životní cesta ji přinutila nemít žádné iluze, proti tomu mladý voják je jich plný. Kromě jeho osobnostních rysů jej opravňuje k tomuto myšlenkovému nastavení také blížící se konec války, který sám o sobě znamená optimismus. Podle Pecháčka je voják-vojáček navíc člověk krásný, jeho vykreslení souzní s lyrickými popisy probouzející se

⁷¹ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 52

⁷² Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 19

přírody. Tento fakt ale kontrastuje s obecným vyzněním novely. „*Explodovalo jaro, kvičeli ptáci, šuměl hmyz, idyla moravské přírody se ale vojáka-vojáčka nedotýkala.*“⁷³

V jejich vztahu dochází k obratu, když chce Krista Hanse zabít, ten ale v osudný okamžik ze spánku vysloví mezinárodně srozumitelné slovo „*mama*“. Dochází k překvapivému zvratu a z dvou lidí se stávají chvilkoví milenci. Krista tento krátký vztah bere osudově. Válka jí vzala oporu, která měla ekonomické požadavky splnit, symbolicky by jí osud mužskou ruku vrátil.

3.7 Motiv cesty

Ústředním motivem cesty je zde putování obou vojáků za svobodou. Pro raněného vojáka je ale tato cesta cestou poslední. Cesta utrpení a smrti. Jeho cesta v armádě došla do podoby metálů (honosná a neporušená uniforma), cesta k nim je lemována vypálenými vesnicemi a znásilněnými ženami kdesi na ukrajinském území východní fronty.

Krista vede svou pomyslnou cestu pomsty. Cíl jejího usilování je naplánován od počátku jejího trmácení se s vojáky. Těm jejich cestu za cílem záměrně komplikuje a ztěžuje. Kromě již zmíněné buzoly bere vojákům také jejich zbraně, čímž je zbavuje pomyslného prostředku, prostřednictvím kterého by mohli snáze prosazovat svou moc. Motiv pohrbívání je symbolickým přerušением společné cesty obou vojáků střední a východní Evropou. Také společná cesta Kristy a mladého vojáka je naplněna nečekaným způsobem, jejich milostným spojením. Na konci společné cesty ale čeká všechny její účastníky pouze zkáza. Starší voják svým zraněním podlehne, voják-vojáček je zabit partyzány. Krista je znásilněna.

Prostředkem, který měl aktéry dramatu přiblížit k naplnění jejich cílů, je povoz tažený dvěma valachy. Tedy koňmi, kteří se na dlouhou jízdu nehodí. Na příkladu tří obyčejných lidí je naznačena nesmyslnost celé války. Dva vojáci o nejisté budoucnosti kdesi na neznámém místě jedou na podivném dopravním prostředku, který je řízen ještě podivnějším kočím. Tak pro Německo skončila velká válka.

3.8 Kočár do Vídně na půdorysu antické tragédie

Příběh novely je tvořen na půdorysu antické tragédie „*Ať vědomě či neuvědoměle, Procházka proza tihne svou skladebností ke koncepci a tvaru klasické tragédie*“⁷⁴ Jejím

⁷³ Procházka, J.: *Kočár do Vídně*. Op. cit., s. 29

časem je necelý den cesty tří nesourodých pasažérů za vysněným domovem, v případě obou vojáků byl tento domov jejich nadějí, jež je držela v letech války. Třetí osobou je nedobrovolný cestovatel Krista. Prostorem je les, pevně ohraničené místo, daný oborou, která tento prostor obepínala.

Tragédie předvádí činné lidi, kteří mají nějaký cíl. Jsou tedy osobami aktivními, jednajícími.⁷⁵ Všechny tři postavy zde mají svou motivaci. Krista vede vojáky špatnou cestou, počíná si pragmaticky a racionálně. Dobře ví, že jakmile by se dostala mimo „své“ území, mohlo by dojít k problémům. Takto je kryta lesem, kde se dobře vyzná. Přes nebezpečí skrývající se v postavě staršího vojáka, je Krista v přítomnosti vojáka-vojáčka v relativním bezpečí. Mladší voják zase touží po jediném, dostat se do vlasti, vyvíjí své aktivity tímto směrem. Starší z vojáků cítí, že svůj boj již prohrál, aktivitu tedy směřuje k odstranění Kristy. Na to nemá dostatek fyzických sil. Marně o to alespoň žádá mladšího vojáka.

V případě Kristy se potvrzuje pravidlo, že hrdinkami mnohých tragédií jsou ženy. Dvěma běžnými typy žen jsou podle Daneše pasivní trpící žena a aktivní destruktivní mužná žena.⁷⁶ Krista je spojením obou. První jmenovanou roli naplňuje ve vztahu se svým mužem, který je vůči ní dominantní, Krista s ním žije v nerovném vztahu. Muži slouží spíše jako pracovní síla, než plnohodnotný partner. Jako žena manželovi představuje pouze objekt sexuálního zájmu, citový život v jejich vztahu chybí. Z takové charakteristiky jejich vztahu je patrné, že Krista ani nemusela vědět, že se její manžel chystá ukrást v úvodu novely zmíněné pytle cementu, za což byl nacisty zabit. Pokud ano, její názor manžela nezajímá. Na druhou stranu Kristina poloha aktivní ženy je naplněna tím, že se Krista aktivně snaží svést oba vojáky do záhuby. Činí tak se zřejmou vnitřní silou a vírou v oprávněnost svého jednání. Příčinou jejího jednání může být vztek na muže obecně. Její muž s ní nezachází dobře. Naopak těmi, kdo jej zabili, byli také němečtí vojáci. Tedy muži.

⁷⁴ Černý, V.: *O Janu Procházkovi*. In: Černý, V.: *Eseje o české a slovenské próze*. Torst, Praha 1994, s. 59 ISBN 80-85639-21-1

⁷⁵ Aristoteles.: *Poetika*. Orbis, Praha 1962, s. 37

⁷⁶ Daneš, F.: *Politické aspekty řecké tragédie*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2012, s. 41 ISBN 978-80-7465-028-4

Nussbaumová⁷⁷ uvádí, že tragédie ukazuje dobré věci upadající do zkázy pro věci, které se lidem prostě přihodí, pro věci, nad nimiž nemají moc. Voják-vojáček je příslušníkem wehrmachtu a je tím součástí státu, který vyvolal válku a provádí zločiny. Ale on je nechtěným aktérem, stále humánním člověkem, kterému jsou válečné události cizí. Krista chtěla naopak pouze udržet svůj status quo. Chtěla jen hospodařit na jejích polích a přečkat konec války. Její bezčasí je narušeno zabitím muže. Krista poté bere pomstu do svých rukou. Je rozhodnuta ji vykonat za jakýchkoliv podmínek. Tragédie tak ukazuje svým založením dobré lidi, kteří jsou tlakem okolností dělat věci, které jsou neslučitelné s jejich dřívějším postojem k životu. Takové případy jsou obecně způsobeny přímým fyzickým nátlakem, což se děje i v našem případě. Krista je pod hrozbou smrti přinucena zúčastnit se cesty obou vojáků za svobodou. Několikrát je jí v průběhu děje hrozeno zabitím. Krista tedy nečinila špatnou věc ze své vlastní vůle, byla k tomuto řešení donucena. Naopak mladý Hans bere Kristino unesení ve jménu takové hodnoty, jakou je především jeho svoboda. Toto také souvisí s Aristotelovou tezí, že dobrý čin může mít i špatný motiv, zatímco špatný čin může mít původní myšlenku dobrou.⁷⁸

V každé tragédii je jednak zápletko, jednak rozuzlení. Často je zápletkou to, co se odehraje mimo hru. Zápletkou je vše od počátku po ten úsek, který těsně předchází obratu ke štěstí či neštěstí. Rozuzlením je vše od počátku tohoto obratu až do konce.⁷⁹ V našem případě může takový obrat představovat okamžik milostného citu obou hrdinů. Od té chvíle se začíná naplňovat tragičnost příběhu. V té chvíli se na scéně objevují čeští partyzáni. Ti jsou vedeni zhmotněnou frustrací z okupace. V knize jsou vyobrazeni negativně. Jako falešní hrdinové, kteří jsou aktivní, až když je po všem. Zabití Hanse a způsob, jakým vše provedli, ukazuje na jejich nízký způsob pomsty. Je zde vyjádřena absurdita, která je leitmotivem celého díla: partyzáni popraví někoho, kdo nechce bojovat. Někoho, kdo paradoxně celou válku odmítá. Navíc v něm viděli Němce, dokonce příslušníka SS. V jejich vnímání tak došlo ke generalizaci. Jejich jednání je tedy zločinem, rozšiřuje celou tak

⁷⁷ Nussbaumová, M. C.: *Křehkost dobra*. Náhoda a etika v řecké tragédii a filozofii. Oikoymeh, Praha 2003, s. 93 ISBN 80-7298-089-0

⁷⁸ Bartoníková, A.: *Otázka zla a viny v antické tragédii*. Bakalářská diplomová práce. Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta, Brno 2009, s. 18

⁷⁹ Aristoteles.: *Poetika*. Orbis, Praha 1962, s. 55

celou škálu špatných věcí vykonaných ve jménu dobré myšlenky. Stali se tak samozvanými soudci z lidu.

Závěr

Ve své práci jsem se zaměřil na podoby a vyjádření, kterých může nabýt člověk v literárním díle. Úvodní teoretická část mi pomohla definovat člověka napříč literaturou. Poslední kapitola první části poukázala na vykreslení člověka na pozadí novely *Kočár do Vidně* tak, jak jej ve svých dílech pojímá existenciálně laděná literatura. V tomto čelném díle Jana Procházky je ukázána nicota a zmar. Jednotlivé motivy existencialismu jsou tak vykresleny a přiblíženy na příkladu dvojice protagonistů.

Druhá část přinesla analýzu společných motivů Procházkových děl a období, ve kterých se jednotlivé příběhy odehrávají. Jsou zde analyzovány a srovnávány jednotlivé prvky těchto děl, která samotná byla v kontextu své doby specifická. Jsou zde naznačeny vlastní postavy s jejich danostmi. Tito lidé jsou ukázáni v sociálních vazbách, které navázaly se svým okolím. Jednotlivé zkoumané motivy poukazují na to, jak jednotlivé postavy jednají pod tlakem doby, ve které žijí. Každá z postav je svým způsobem originální, ve zkoumaných dílech se každý z protagonistů odlišuje od svého okolí, mnohdy se setkává s velkou překážkou, která je velmi obtížná, aby ji sami zdárně vyřešili. Hrdinové se dostávají do extrémních situací. Mnohdy se z těchto obtíží dostávají jen pouhou souhrou okolností, které se často ukazují být jako relativní. Někteří z hrdinů se z nepřízně osudu nedokáží vymanit vůbec (*Kočár do Vidně*).

Třetí část práce byla zaměřena na analýzu novely *Kočár do Vidně* a její vykreslení postav, které zde jsou přítomny. Kromě rozvedení jednotlivých motivů, které jsou v knize naznačeny, je ukázána možnost dalšího vývoje postav a jejich směřování, pokud by nebyl naplněn jejich tragický konec. V mé práci je také naznačeno jejich rakušanství a z toho vyplývající důsledky. V této bakalářské práci jsou naznačeny důvody a východiska jednání a chování hrdinů a jejich pocitů.

Seznam použité literatury a pramenů

Primární literatura

- Procházka, Jan: Ať žije republika. Státní nakladatelství dětské knihy. Praha 1965
- Procházka, Jan: Kočár do Vídně. Československý spisovatel. Praha 1967
- Procházka, Jan: Přestřelka. Mladá fronta. Praha 1964
- Procházka, Jan: Rok života. Mladá fronta. Praha 1956
- Procházka, Jan: Zelené obzory, Lítost, Závěj, Svatá noc. Československý spisovatel. Praha 1968

Sekundární literatura

Knihy

- Aristoteles: Poetika. Orbis, Praha 1962
- Daneš, František: Politické aspekty řecké tragédie. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2012
- Derdowská, Joanna: Kmitavá mozaika: městský prostor a literární dílo. Pistorius a Olšanská, Příbram 2011,
- Forster, Edward, Morgan: Aspekty Románu. Tatran, Bratislava 1971
- Hillman, James: Duše a sebevražda. Saggitarius, Praha 1997
- Hodrová, Daniela a kol.: -na okraji chaosu-: poetika literárního díla 20. Století. Torst. Praha 2001
- Hojda, Jan: Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století. Moravapress, Ostrava 2013
- Hrabák, Josef. Čtení o románu. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1981
- Chatman, Seymour: Příběh a diskurs. Narativní struktura v literatuře a filmu. Banister a Principal, Praha 2010
- Iser, Wolfgang: Jak se dělá teorie. Karolinum, Praha 2009
- KAPLAN, Karel: Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, Brno 2009,
- Komárek, Stanislav.: Ochlupení bližní. Zvířata v kulturním kontextu. Academia, Praha 2012
- Lichačev, Dmitrij, Sergejevič: Člověk v literatuře staré Rusi. Odeon, Praha 1974
- Nussbaumová, Martha, C.: Křehkost dobra. Náhoda a etika v řecké tragédii a filozofii. Oikoyneh, Praha 2003

Schama, Schimon: Krajina a paměť. Argo, Praha 2007

Vlašín, Štěpán: Slovník literárních směrů a skupin. Orbis, Praha 1974

Wellek, René: Teorie literatury. Votobia, Olomouc 1996

Novinové články

Boček, Jaroslav: Síly a slabiny Jana Procházky. Kulturní tvorba, 44, 1963, s. 5.

Pecháček, Jaroslav: Prozaik Jan Procházka. Plamen, 11, 1966, s. 148-152.

Sborníky

Černý, Václav: O Janu Procházkovi. In: Černý, V.: Eseje o české a slovenské próze.

Torst, Praha 1994, s. 55-72

Bernard, Jan: Obraz lesa v českém filmu 60. let. In: Klimeš, Ivan: Filmový sborník historický 4. Česká a slovenská kinematografie 60. let: materiály z konference. Český filmový ústav, Praha 1993

Veselý, Martin, Rokoský, Jaroslav: Paměť a místo. Proměny společnosti ve 30. až 60. letech 20. století. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a nakladatelství Doplněk Brno, Ústí nad Labem a Brno 2015

Internetové zdroje

Chocholatý Gröger, F.: Národnostní mapa jižní Moravy v letech 1918 -1938. [online]. 2010-10-13 [cit. 2016-12-08]

Dostupné z <http://nassmer.blogspot.cz/2010/01/narodnostni-mapa-jizni-moravy-v-letech.html>

Filmy

Ať žije republika [film]. Režie Karel Kachyňa. Československo, 1965

Gentleman Josef Škvorecký [dokumentární film]. Režie Petr Kaňka, Česká republika, 2007

V žáru moci [dokumentární film] Režie Jordi Niubó. Česká republika, 2001

Jiná diplomová práce

Bartoníková, Aneta: Otázka zla a viny v antické tragédii. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, Brno 2009

Použité zkratky

ČSM- Československý svaz mládeže

SS- Schutzstaffel

Anotace

Jméno a příjmení:	David Šipula
Katedra:	Český jazyk a literatura
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Zobrazení člověka a jeho doby v próze Jana Procházky
Název v angličtině:	The picture of the man and his time in the prose of Jan Procházka
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská práce je zaměřena na zobrazení člověka, jeho jednotlivých typů a jejich motivací. To vše na pozadí výrazných dějinných proměn. Práce se snaží zjistit, nakolik tyto proměny určují chování člověka a jeho samotné postoje k jiným lidem. Úvodní teoretická část je zaměřena na zobrazení člověka v literatuře obecně. Druhá část přibližuje ukázání člověka napříč vybranými díly. Třetí část je zaměřena na analýzu novely <i>Kočár do Vídně</i>.</p>
Klíčová slova:	Kočár do Vídně, člověk, druhá světová válka, padesátá léta, kolektivizace, Jan Procházka

Anotace v angličtině:	<p>The aim of this bachelor thesis is concerned on picture of the man, the particular types of man, motivations of these people. This work wants to describe how is the behaviour determined by changes of time. First part is aimed on theoretical expression of the man. Second part is focused on motives connected with man in selected works of Jan Procházka. And the third part brings the analysis of the <i>Coach to Vienna (Kočár do Vídně)</i>.</p>
Klíčová slova v angličtině:	<p>Coach to Vienna (Kočár do Vídně), human being, World War II, collectivization, the Fifties, Jan Procházka</p>
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	42 stran, 84 583 znaků
Jazyk práce:	Český jazyk